

SERFŐZŐ SZABOLCS | művészettörténész-főmuzeológus
Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok
serfozo.szabolcs@mnm.hu

A „Magyarország mint a kereszténység védőbástyája” rézdúc és rézmetszet provenienciája: adalékok Jankovich Miklós gyűjteményének történetéhez

ABSZTRAKT | A tanulmány az ún. *propugnaculum*-metszet provenienciáját vizsgálja, s arra a kérdésre keresi a választ, hogyan kerülhetett az eredetileg könyvillusztrációként készült lap önálló metszetként a Történelmi Képcsarnok gyűjteményébe, s milyen úton juthatott ugyanoda a metszet előállítására szolgáló rézdúc. Közvetett adatok alapján arra következtethetünk, hogy a rézdúc számos további, a nagyszombati egyetemi nyomdából származó, már használaton kívüli rézlemezzel együtt 1820 körül a műgyűjtő Jankovich Miklós tulajdonába, majd onnan 1836-ban a Nemzeti Múzeum könyvtárába, végül 1940 körül a Történelmi Képcsarnok gyűjteményébe került. A metszet papírján látható vízjel szerint Jankovich 1826-ban új levonatot készítettett a rézdúcról, amely a rézlemezzel együtt került a múzeum könyvtárába.

SZABOLCS SERFŐZŐ | historian, senior museologist
Hungarian National Museum, Hungarian Historical Gallery
serfozo.szabolcs@mnm.hu

The Provenance of the Engraving and its Copperplate „Hungary as the Bulwark of Christianity”: Contributions to the History of the Jankovich Collection

ABSTRACT | The paper investigates the provenance of the engraving depicting the allegory of Hungary as the bulwark of Christianity. It seeks to answer the question how the engraving, that had served originally as book illustration, entered the collection of the Historical Picture Gallery as an individual sheet and how its copperplate was acquired by the museum. Based on indirect data we can conclude that the engraved copperplate, together with several other out-of-use plates of the university printing house of Nagyszombat, was acquired around 1820 by the art collector Miklós Jankovich. In 1836 he sold his collection, together with his copperplates to the library of the Hungarian National Museum, then around 1940 the plates entered the collection of the Historical Picture Gallery. The watermark on the paper of the engraving indicates that Jankovich had made a new print of the copperplate in 1826, then it was acquired by the museum together with the copperplate.

Az alábbiakban a Knapp Éva tanulmányában tárgyalt rézdúc és rézmetszet provenienciájához szeretnék néhány kiegészítő megjegyzést fűzni. Fontosnak tartom ugyanis, hogy a könyvillusztrációként készült *propugnaculum*-metszet eredeti (könyvészeti és szöveg-) kontextusának feltárása kapcsán tisztázzuk annak „utóéletét” is. Arra a kérdésre keressük a választ, hogyan kerülhetett a lap önálló metszetként a Történelmi Képcsarnok gyűjteményébe, s milyen úton juthatott ugyanoda a metszet előállítására szolgáló réz nyomólemezzel, azaz rézdúccal. Ezek eredetének feltárása ugyanis fontos adalékokkal szolgál a Képcsarnok gyűjteményének történetéhez is.

A rézlemez és a metszet két példányát egyaránt ismeretlen eredetű tárgyként, „törzsanyag / maradvány” megjegyzéssel leltározta be 1958-ban a Képcsarnok Grafikai Gyűjteményének akkori muzeológusa, Cennerné Wilhelmb Gizella (1921–1995). Közvetett adatok alapján azonban mégis felvázolható ezek eredete, amelyben meghatározó szerepet játszott a műgyűjtő Jankovich Miklós (1772–1846).

Az 1958–1959. évi revízió során a Képcsarnokban több mint 700 rézdúc, s több tucat metszet került beletárolásra, amelyek nagy részét a Nemzeti Múzeum Történelmi Osztálya adta át – feltehetően már 1940 körül – a múzeumba újonnan beolvadt Képcsarnok számára.¹ A rézlemezek mintegy harmada az 1577-től Nagyszombatban, majd 1777-től Budán működő Egyetemi Nyomda kiadványait illusztráló rézmetszetek nyomtatásához készült, míg a továbbiak az 1783–1867 között fennállt pesti Trattner Nyomdához és más, részben soproni és bécsi kiadókhöz köthetők. Az Egyetemi Nyomdából származó együttesben mintegy kilencven olyan rézlemez található, amelyek különböző 17–18. századi nagyszombati nyomtatványokhoz készültek, ezek egyike az itt tárgyalt rézdúc is. További mintegy száz rézlemez a budai Magyar Királyi Egyetemi Nyomda 1800 körüli kiadványai számára készült.²

Jelenleg nem ismert arra vonatkozó forrás, mikor és hogyan kerültek az Egyetemi Nyomda rézlemezei a Nemzeti Múzeumba.³ Annyi bizonyos, hogy ezek nagy részét már 1945 előtt a

1 A korábban a Szépművészeti Múzeum tagintézményeként működő Képcsarnokot az 1934. évi VIII. törvény csatolta a Nemzeti Múzeumhoz, majd a gyűjtemény 1940 körül költözött a múzeum épületébe az Akadémia palotájából.

2 Az Egyetemi Nyomda rézdúcainak egy kisebb része az Egyetemi Könyvtárba, majd onnan 2006-ban az ELTE Levéltár Egyetemtörténelmi Gyűjteményébe került. (KNAPP 1997, 35; Schlay Georgina szíves közlése.) Az itt őrzött mintegy ötven rézdúc nagy része Schwartner Márton *Introductio in rem diplomaticam...* című, az Egyetemi Nyomda által 1802-ben kiadott művéhez készült, de ugyanitt megtalálhatók az esztergomi érsekek portrémetzeteinek rézlemezei is, amelyek Péterffy Károly S. J. *Sacra concilia...* című művében jelentek meg, amelyet a pozsonyi Royer nyomda adott ki 1742-ben.

3 Az Egyetemi Nyomda megalapításának 350. évfordulója alkalmából 1927-ben kiállítás nyílt a Nemzeti Múzeum dísztermében, ahol a nyomda néhány 18. századi rézdúca is bemutatásra került, nincs azonban nyoma annak, hogy azokat a múzeumnak ajándékozták volna. A kiállításról lásd NÁDAI 1927, 424; CZARÓ 1928, 173.

múzeum gyűjteményében őrizték, ahol azok az egyik földszinti raktárban 1945. január 28-án kitört tűzvészben meglágyultak.⁴ Az Egyetemi Nyomda 1948. évi államosítását követően ismét több rézlemez adtak át a múzeumnak.⁵ Az a körülmény, hogy az itt tárgyalt allegorikus metszet rézdúca is deformálódott, arra utal, hogy az már 1945 előtt a múzeumba került.

A Képcsarnokban őrzött 17–18. századi nagyszombati rézdúcoknak mintegy fele azonosítható az Egyetemi Nyomda 1773. évi, a jezsuita rend feloszlata kapcsán készült leltárában. Ebben összesen 938 rézlemez írtak össze a nyomda „kurrens”, nagyrészt 1750 utáni kiadványaihoz tartozó illusztrációként.⁶ A leltár végén darabszám nélkül, 100 forint értéken szerepelnek „különböző régi rézlemezek, amelyeket már nem használnak”. Ezek között „rejtőzhet” az itt tárgyalt 1724-es rézdúc éppúgy, mint például Isaac Maior 1625 körül készített csataképeinek húsz rézlemez, amelyeket ma szintén a Történelmi Képcsarnok őriz.⁷

1777-ben, a nagyszombati nyomda Budára költözésekor a nyomdafelszereléssel együtt a rézdúcok is idekerültek, a 19. század elején azonban a már használaton kívüli régi rézlemezek egy része kikerült a nyomdából.⁸ Erre enged következtetni, hogy Kazinczy Ferenc könyvtárának 1808-ban Széphalmon felvett jegyzékében az 1660 körül a nagyszombati nyomda számára dolgozó rézmetsző, Johnn Daniel Ther Portten öt rézdúca szerepel.⁹ Kazinczy metszetgyűjteményét 1809-ben Jankovich Miklós vásárolta meg,¹⁰ s tőle kerülhetett Ther Portten két rézdúca a Nemzeti Múzeum, illetve a Történelmi Képcsarnok gyűjteményébe.¹¹ Pázmány Péter portréjának Lucas Kilian által metszett rézdúca – amely az 1773. évi leltárban az *Igazságra vezető kalauz...* 1766-os kiadásának illusztrációjaként szerepel – 1817-ben isme-

4 A tűzvészről lásd SZENDE 2011, 518.

5 CENNERNÉ WILHELMB – RÓZSA 1959, 198. Az Egyetemi Nyomdából 1950-ben a Történelmi Osztályra is kerültek különféle műtárgyak. Lásd MNM Központi Adattár, Történelmi Osztály, 69/1950 sz. irat.

6 HAIMAN–MUSZKA–BORSA 1997, 221–225. A leltárban azonosíthatók például a Hevenesi-féle *Ungaricae sanctitatis* (1692, 1737) rézlemezei (ltsz. 59.80–59.85.; 59.100–59.124.) vagy a *Corpus Juris Hungarici* 1751. évi illusztrált kiadásának rézdúcai (ltsz. 59.178–59.202.).

7 MIKÓ–VERŐ–JÁVOR 2008, II.40. (Gödölle Mátyás). A húsz lemez egyike új felirattal ellátva, az 1696. augusztus 30-i temesvári csata ábrázolásaként az 1697-es nagyszombati kalendáriumban jelent meg, a sorozat tehát ezt megelőzően a nagyszombati egyetemi nyomda tulajdonába kerülhetett.

8 CZAKÓ 1927, 102; NÁDAI 1928, 44. 1779-ben az immár budai Egyetemi Nyomda újra kiadja a *Coprus Juris Hungarici*t az 1751-ben készült, a magyar királyok képmásait ábrázoló rézdúcok felhasználásával, majd 1790-ben és 1792-ben II. Lipót és I. Ferenc képmásával is kiegészítették a sorozatot, az 1822-es kiadás azonban már illusztrációk nélkül jelent meg.

9 Országos Széchényi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK) Kézirattára, Oct. Lat., fol. 91. No. 357–361: *Antiquae tabulae aeri incisae cum sequentibus notis: I. D. Ther Portten fecit Tirnaviae vel P/T [ligatúra] fec. – rudi scalpto laboratae, se ob historiam artis in Hung. aestimatione longe dignissimae.*

10 Jankovich 1809-ben 693 portrét és 699 egyéb metszetet, valamint 119 térképet vásárolt Kazinczytól. Ezek Kazinczy által összeállított jegyzékét lásd OSZK Kézirattár, Oct. Lat. 2. (*Francisci Kazinczii bibliotheca antiquaria*, Széphalmi 1808), fol. 79–94. Lásd még SINKÓ 1983, 269.

11 Ltsz. 58.410–411. Utóbbiról lásd MIKÓ–VERŐ–JÁVOR 2008, IV.26a (Gödölle Mátyás).

retlen külföldi gyűjteményből szintén Jankovich Miklós tulajdonába került, majd onnan a Nemzeti Múzeumba, majd pedig a Történelmi Képcsarnokba.¹²

Több jel utal arra, hogy 1820 körül az Egyetemi Nyomda számos további régi rézlemez is Jankovich birtokába került: gyűjteményének ismertetései szerint 1817-ben még csak húsz, 1830-ban azonban már több mint száz rézdúca volt, amelyeket több száz darabos – nagyrészt Kazinczytól származó – térkép- és metszetgyűjteményével együtt könyvtára állományához sorolt.¹³ 1836-ban, amikor a Nemzeti Múzeum megvásárolta Jankovich 30 000 kötetes könyvtárát, azzal együtt metszetei és térképei, valamint rézdúcai is a múzeum gyűjteményébe kerültek, s ott – a Széchényi Ferenc által adományozott darabokkal együtt¹⁴ – a könyvtár metszetgyűjteményének alapját képezték.¹⁵ A könyvtáron belül kissé marginális helyzetű metszetgyűjteményt és a rézlemezeket azonban, úgy tűnik, nem vették lajstromba,¹⁶ s mivel Jankovich nem jelölte meg metszeteit tulajdonosi bélyegzőjével,¹⁷ néhány kivételtől eltekintve azok ma már nem azonosíthatók a Történelmi Képcsarnok gyűjteményében.¹⁸

1839 augusztusában Jankovich felajánlotta a Nemzeti Múzeumnak megvételre Ehrenreich Sándor *Icones* című portrészorozata 117 rézdúcat is, József nádor azonban elutasította

12 FEJÉR 1817, 33; MIKÓ–VERŐ–JÁVOR 2008, IV.24. (Gödölle Mátyás).

13 FEJÉR 1817, 33; N. N. 1830, 118.

14 1803-ban 102 tékányi metszetet szállítottak Pestre a nagyecenki kastélyból. Ezeket (az előoldalon!) a könyvtárban *Ex Bibl. Com. F. Széchényi* feliratú bélyegzővel jelölték meg. Néhányat ezek közül bemutat: Ferenczy 2002, I. terem, 55–68. sz. A gróf metszetgyűjteményének katalógusát Miller Ferdinánd 1817-ben elkészítette, s azt elküldte a bécsi cenzori hivatalnak, ám végül nem jelent meg nyomtatásban. Vö. KOLLÁNYI 1905, 86, 318, 377. A katalógus kézírata nem lelhető fel Millernek az OSZK Kézirattárában őrzött hagyatékában, sem az OSZK Irattárában, sem pedig József nádor iratanyagában (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, N 24, *Acta Musei* 1817).

15 Az adásvételi szerződés 5. pontjában Jankovich kikötötte, hogy a metszettek másodpéldányai (*duplicata... effigierum aeri incisarum*) nem kerülnek a múzeum birtokába, hanem továbbra is saját tulajdonában maradnak. Vö. BERLÁSZ 1985, 41, 55.

16 Nem készült jegyzék Jankovich térképeiről sem. Vö. DANKU 2021.

17 Gyűjteménye adásvételi szerződésének 6. pontjában Jankovich kikötötte, hogy „átadandó dolgait névbélyegzőjével megjelölhesse”, erre azonban csak a kötetek esetében került sor. Vö. BERLÁSZ 1985, 41. A Széchényi Ferenc által adományozott metszetteket a könyvtárban Széchényi tulajdonosi bélyegzőjével jelölték meg.

18 Jankovich gyűjteményének 1817. évi ismertetése kiemeli a Temesvári Pelbártot és a fehér ló mondáját ábrázoló metszetteket. Vö. FEJÉR 1817, 32. Előbbi 1836-ban már a múzeum könyvtárában őrizték, ma mindkettő a Képcsarnok gyűjteményében található. Vö. PODHRADZKY 1836, XVII; TKCs, ltsz. 3562., 58.2393. Utóbbiról lásd még BUBRYÁK 2004, 174 (15. jegyzet); MIKÓ–VERŐ–JÁVOR 2008, II.37. (Gödölle Mátyás). 1829-ben Jankovich maga említi egy írásában, hogy a tulajdonában van Zrínyi Miklós 1566-ban készült rézmetszetű portréja. Ez a TKCs 4666. leltári számú metszetével azonosítható. Mindhárom metszetet a múzeum könyvtári bélyegzőjével jelölték meg. A Jankovich által Kazinczytól vásárolt metszettek egy része is azonosítható a Képcsarnok gyűjteményében.

az ajánlatot.¹⁹ Ezzel kapcsolatos levelében Jankovich leírja, hogy 1836-ban gyűjteményéből – saját tévedéséből eredően²⁰ – mintegy 500 magyar történelmi vonatkozású rézdúc is a Nemzeti Múzeum „technikai gyűjteményébe” került, ahol azonban azok lajstromozására nem került sor.²¹

Minden bizonnyal ennek az együttesnek képezték részét a 17. századi nagyszombati rézdúcok is, amelyek közel száz éven át „lappangtak” a gyűjteményben, s csak 1931-ben fedezte fel azokat Varjú Elemér (1873–1945), a Nemzeti Múzeum Történelmi Osztályának (1926-ig Érem- és Régiségtárának) vezetője, eredetük azonban ekkor már nem volt ismert.²² Varjú a dúcok egy részéről új levonatokat készíttetett, majd két albumban kiadta azokat.²³ Bár a kiadványok címe és bevezetője szerint a rézdúcok ekkor a Történelmi Osztály gyűjteményéhez tartoztak, a korabeli híradások szerint korábban a múzeum könyvtárában őrizték azokat.²⁴ Ezzel magyarázható, hogy a rézlemezek nem szerepelnek az Érem- és Régiségtár leltárkönyveiben és az 1958. évi revízió jegyzőkönyveiben sem.²⁵

- 19 OSZK Kézirattára, Fol. Hung. 3004/1, fol. 72–75. Ehrenreich néhány rézdúca 1945 után a Képcsarnok gyűjteményébe került. Lásd CENNERNÉ WILHELMB – RÓZSA 1959, 198.
- 20 A szöveg arra utal, hogy a több tízezer tételből álló Jankovich-gyűjtemény 1836. évi megvásárlásakor csak a „régiségtári” anyagról készült tételes jegyzék, a tulajdonos könyvtárához tartozó nyomtatványokról, kéziratokról és metszetekről azonban nem. Így történhetett meg, hogy Jankovich tévedésből több, a családjával kapcsolatos tárgyat és iratot is átadott a Nemzeti Múzeumnak, s később többször kérte ezek visszaadását. Lásd OSZK Kézirattára, Fol. Hung. 3004/1.
- 21 Uo. fol. 75. „ac per procuracionem illarum notabilis illa facile 500 sculptarum Tabularum aenearum res Hungaricas illustrantium collectio ex poenu mea jam Museo Regnicolari illata – quae tamen ad hucdum registrari haud proferat – insignem Musei Regnicolaris Technicam Partem integram constituet.”
- 22 Varjú a 20 rézlemezről 1934-ben írt, kiadatlan tanulmányában ezt írja azok eredetéről: „Mindössze azt tudjuk, hogy több mint félszázad óta itt feküdtek, elfeledve, s figyelmet nem gerjesztve” (MTA Könyvtár Kézirattára, Ms 676/29, 12); lásd még DOMANOVSKY 1940, 661 (Varjú Elemér képmagyarázata): „Eredetükről csupán annyit lehet tudni, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumba a régi, Nagyszombatban működött egyetemi nyomda klisékészletéből jutottak, sok más rézdúccal együtt.”
- 23 *A Műgyűjtő* 5, 1931, 248; VARJÚ 1933; VARJÚ 1934. Ezzel egy időben néhány 17. századi nagyszombati dúcról is új levonatok készülhettek, amelyek később – a rézlemezekkel együtt – a Történelmi Képcsarnok gyűjteményébe kerültek. Lásd CENNERNÉ WILHELMB – RÓZSA 1959, 200, 202, 203. Lásd továbbá: MNM, TKCs, ltsz. 58.3683–58.3686. (mindegyik hátoldalán bélyegző: A Magyar. Nemz. Múzeum Történelmi Osztálya).
- 24 *Pesti Hirlap*, 1934. május 29., 11 (A Magyar Nemzeti Múzeum Barátainak Egyesülete): „Az ülés végén Varjú Elemér udvari tanácsos, múzeumi igazgató tartott előadást hús ismeretlen rézlapról, amely a Széchenyi Könyvtár gyűjteményében lappangott és eddig publikálásra nem került.” Varjú Elemér egy 1934. januári levelében ugyanakkor azt írja, hogy a hús rézdúc a „Múzeum Történelmi Osztályában került napvilágra”. Vö. KUNT-VISKOLCZ 2020, 80. Lásd még VARJÚ 1932, 1.
- 25 MNM, Központi Adattár, Múzeumügyi Adattár. 1881-ben a bécsi egyetemen tanuló magyar diákok Szent László királyról elnevezett társulatának utolsó elnöke a Nemzeti Múzeum Régiségtárának ajándékozta a „Natio Hungarica” társulat billikomat, pecsénnyomóit és két, a társulat kiadványainak illusztrálására használt 18. századi rézlemez. Vö. *A Hon*, 1881. december 10., 2. A leltárkönyv lapszéli megjegyzése szerint az 1881/159.5–6. sz. rézdúccokat később átadták a múzeum könyvtárának, ami arra utal, hogy a könyvtár

A „Magyarország mint a kereszténység védőbástyája” rézdúc és rézmetszet provenienciája

A nagyszombati nyomda 17–18. századi rézrézdúcai tehát hosszú vándorutat tettek meg a jezsuita rend feloszlata után: 1777-ben Budára, majd 1820 körül Jankovich Miklós gyűjteményébe, 1836-ban pedig a Nemzeti Múzeum könyvtárába kerültek. Később – talán a könyvtár metszetgyűjteményének 1885. évi felszámolásakor²⁶ – a rézdúcok átkerültek a múzeum Régiségtárába, majd pedig 1940 körül a Képcsarnok gyűjteményébe, ahol végül 1958-ban leltárba vették azokat.

*

A *propugnaculum*-metszet két példánya a rézdúchoz hasonlóan 1940 körül, a Történeti Osztályról került a Képcsarnokba. A gyűjtemény ekkori vezetője, Vayer Lajos minden bizonnyal felfigyelt az addig ismeretlen metszetre, s az ifjú Kosáry Domokos figyelmébe ajánlotta azt, aki 1943-ban megjelent történeti összefoglaló művében közölte a metszet fotóját.²⁷ Ennek képaláírásában azt is jelezte, hogy a metszet a *Propugnaculum...* című nagyszombati nyomtatvány illusztrációjaként jelent meg 1724-ben, ez azonban elkerülte a későbbi kutatások figyelmét.

Mindkét metszet hátoldalán *A M. N. Muzeum Könyv-/tárából* feliratú, 19. századi ovális pecsét látható, annak jeleként, hogy azok korábban a könyvtár gyűjteményéhez tartoztak. Amint arra Knapp Éva rámutatott, a metszet a *Propugnaculum...* című kötet első, 1724. évi kiadása első kötetének címlapelőzékeként szolgált. Ezen kötet általunk ismert 20 példányából azonban csupán kettőben található meg a címlapelőzék, a címlap elé beragasztva és behajtogatva.²⁸ Ez arra utal, hogy a 18. században még krúdában – bekötetlenül – árult nyomtatványt csak a vevő kérésére egészítették ki a metszettel.²⁹ A nyomok szerint egyes példányokból utóbb eltávolították a címlapelőzékét,³⁰ ám a Képcsarnokban őrzött két metszet nem az Országos

lehetett a nyomólemezek gyűjtőhelye. Itt azonban feltehetően nem került sor a rézdúcok állományba vételére, legalábbis azok az OSZK semmilyen ismert nyilvántartásában nem szerepelnek. (Matolay Katalin szíves közlése.) A bécsi társulat rézdúcai később a Képcsarnok gyűjteményébe kerültek (ltsz. 58.418.; 59.166.).

26 BERLÁSZ 1985, 66.

27 KOSÁRY 1943, VII. kép. A kötet legtöbb illusztrációja a Történelmi Képcsarnok gyűjteményéből származik, amelyekről egy sorozatban készültek fényképfelvételek a kötet számára. Lásd TKCs Üvegnegatív-gyűjtemény, 155–164 sz. Az üvegnegatívok leltárkönyvében a *propugnaculum*-metszetről készült felvétel (155. sz.) mellett a „sz. n. (T)” megjegyzés olvasható, ami arra utalhat, hogy a metszet ekkor a Történeti Osztálytól átvett leltározatlan tétel volt.

28 OSZK 213.985; MTA Könyvtár, M.Tört.O.6154. A két említett könyvtár további példányaiban nem található meg a címlapelőzék, továbbá a Slovenská národná knižnica és a SZTE Klebelsberg Könyvtár három-három példányában, valamint a Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtárának példányában sem. (Köszönöm a felvilágosítást Lenka Bobáňováknak, Farkas Katalinnak és Baranya Péternek.)

29 Erre a következtetésre vezetett egy 1754-ben kiadott Újszövetség vizsgálata is. Vö. CSEPREGI 1995, 87.

30 Az OSZK M 213.985 és M 213.967 jelzetű példányaiban a címlap bal szélén az egykor beragasztott előzék nyomaként enyves ragasztócsík, illetve papáirdarab látható.

Széchenyi Könyvtár példányaiból származik, hanem új levonatként készültek 1826-ban. Az 58.3705. leltári számú példányon, a papírlap bal szélén ugyanis egy angliai papírmalom, a J. Whatman Turkey Mill „1826” évszámvízjele látható.³¹ A metszeten látható finom karcolások is arról tanúskodnak, hogy a levonat későbbi, mint a *Propugnaculum*-kötetekbe 1724-ben beragasztott metszetek,³² amelyek még a sérülésmentes lemezről készültek, s papírjukon nem látható vízjel.³³ A Képcsarnokban őrzött két levonatot tehát minden bizonynyal Jankovich Miklós készítette 1826-ban, s tíz évvel később könyvtárával együtt kerültek a Nemzeti Múzeum gyűjteményébe.

A múzeum könyvtárának ekkor már több mint 9000 darabot számláló metszetgyűjteményét 1877–1878-ban Bubics Zsigmond rendezte, különválasztva annak „magyarországi” és „külföldi” részét, majd kiadta a magyarországi veduták katalógusát.³⁴ Az így létrejött, főként portrékból és városlátképekből álló „magyar anyag” ezáltal a magyar történelem képi forrásainak kollekciónak, azaz történeti ikonográfiai gyűjteménnyé vált, s 1885-ben az újonnan létrehozott Történelmi Képcsarnok grafikai gyűjteményének alapját képezte,³⁵ ahol Pulszky Károly megkezdte az addig „lajstromozatlan” anyag leltározását.³⁶ A nagyszombati nyomda rézdúcai közül ekkor mindössze Lippay György érsek Wolfgang Kilian által metszett portréjának nyomólemeze került a Képcsarnok gyűjteményébe, ahol azt a festmények közé leltározták be,³⁷ míg a további rézlemezek – így az itt tárgyalt darab is, két levonattal együtt – a Nemzeti Múzeum gyűjteményében maradtak, s csak 1940 körül kerültek a Képcsarnokba.

31 Az 1757-ben feltalált Whatman-féle velinpapír a merített papír „ősenek” tekinthető, amely finom textúrája miatt a 19. század elején Közép-Európában is kedvelt volt a művészek körében.

32 A Képcsarnokban őrzött két metszeten nincsenek hajtás- és kopásnyomok, továbbá margójuk széles, míg a kötetekbe beragasztott metszeteket széleik mentén szorosan körbevágták, s csak egy kis fület hagytak rajtuk a beragasztáshoz.

33 Itt kell megjegyeznünk azt is, hogy a finomabb rajzú, rézkarc technikával megjelenített Angyalvár és az előtérben látható, torz perspektívában ábrázolt rézmetszetű bástya minőségbeli különbsége nem feltétlenül azzal magyarázható, hogy a kompozíció két része két különböző mester munkája. Gödölle Mátyás megállapítása szerint ennek oka inkább az lehet, hogy az ismeretlen metsző a háttér esetében pontosan követte az előképet, azaz Falda metszetét, akár pantográf segítségével átrajzolta azt, míg az előtér kompozíciójának esetében saját (hiányos) rajzi tudására kellett támaszkodnia.

34 Bubics 1876 őszén kezdte el rendezni „a könyvtárban létező híres metszeteket és rajzokat”, majd 1879 tavaszán, váradi kanonokká történt kinevezésekor Nagyváradra költözött. *Ellenőr*, 1876. október 20., 3; *Magyar Könyvszemle*, 1877, 321; uo. 1879, 62. A metszetgyűjteményt ismerteti: BUBICS 1877; BUBICS 1880. 1853-ban a könyvtár metszetgyűjteménye mintegy 3000 lapból állt. BERLÁSZ 1981, 363.

35 A könyvtár 15 310 darabos metszetgyűjteményét 1885-ben átadta a Történelmi Képcsarnoknak és az Országos Képtárnak, a rézlemezek átadásáról azonban nincs adat. Lásd *Fővárosi Lapok*, 1885. április 24., 613. Lásd még Serfőző Szabolcs „*Magyarország a kereszténység védőpajzsa*” című tanulmányának 31. jegyzetét a jelen kötetben.

36 *Az 1887. évi országgyűlés főrendi házának irományai*. Budapest 1892, XIII. kötet, 297.

37 MIKÓ-VERŐ-JÁVOR 2008, IV.25. (Gödölle Mátyás).

A „Magyarország mint a kereszténység védőbástyája” rézdúc és rézmetszet provenienciája

Ennek oka minden bizonnyal az volt, hogy a rézdúcokat és az azokról készült levonatokat együtt tárolták a múzeum könyvtárában, amint az ELTE Levéltár Egyetemtörténeti Gyűjteménye ma is követi ezt a régebbi gyakorlatot. Ugyancsak a levonattal együtt őrzik József nádor 1818-ban készült portrémetszetének rézdúcát az Országos Levéltárban.³⁸

Bibliográfia

- BERLÁSZ Jenő 1981. *Az Országos Széchényi Könyvtár Története, 1802–1867*. Budapest.
- BERLÁSZ Jenő 1985. Jankovich Miklós pályaképe és könyvtári gyűjteményei. In: Belitska-Scholtz Hedvig (szerk.): *Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1846)*. Budapest, 23–78.
- BUBICS Zsigmond 1877. A Nemzeti Múzeum fa- és rézmetszetei. *Archaeologiai Értesítő* 11, 104–109.
- BUBICS Zsigmond 1880. *Magyarországi várak és városoknak a M. N. Múzeum könyvtárában létező fa- és rézmetszetei*. Budapest.
- BUBRYÁK Orsolya 2004. Jankovich Miklós gyűjteményei. *Ars Hungarica* 32, 140–174.
- CENNERNÉ WILHELMB Gizella – RÓZSA György 1959. A Magyar Történelmi Képcsarnok részlemezgyűjteménye. *Folia Archaeologica* 11, 197–206.
- CZAKÓ Elemér 1927. *A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története, 1577–1927*. Budapest.
- CZAKÓ Elemér 1928. Nyomdatörténeti Kiállítás. *Könyvbarátok Lapja* 1, 173–175.
- CSEPREGI Zoltán 1995. Adalék a „Laubáni Biblia” megjelenési évének kérdéséhez. *Magyar Könyvszemle* 111, 87–90.
- DANKU György 2021. Mit tudunk Jankovich Miklós térképgyűjteményéről? – <https://nemzeti-konyvtar.blog.hu/2021/06/23/>.
- DOMANOVSKY Sándor (szerk.) 1940. *A kereszténység védőbástyája. Magyar művelődéstörténet* 3. Budapest.
- FEJÉR György 1817. T. Vadassi Jankowics Miklós gyűjteményeiről. *Tudományos Gyűjtemény* 1/11, 3–46.
- FERENCZY Endréné (szerk.) 2002. *Aere perennius. Ércnél maradandóbb. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum 200 éve*. Budapest.
- HAIMAN György – MUSZKA Erzsébet – BORSA Gedeon 1997. *A nagyszombati jezsuita kollégium és az egyetemi nyomda leltára, 1773*. Budapest.
- KNAPP Éva 1997. A Budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirat- és Ritkaságtára. Tudományos ismertető. *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei* 7–8, 21–40.
- KOLLÁNYI Ferenc 1905. *A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára, 1802–1902*. Budapest.
- KOSÁRY Domokos 1943. *Magyarország története. Nemzetnevelők Könyvtára I*. Budapest.

38 A metszet reprodukcióját közli: REISZ T. 2023, 97 (köszönöm Gödölle Mátyásnak, hogy felhívta erre a figyelmem).

- KUNT Gergely – VISKOLCZ Noémi 2020. Fejezetek az Esterházy hercegi család levéltárának kutatástörténetéből, 3. rész (1901–1945). *Turul* 93, 66–82.
- MIKÓ Árpád – VERŐ Mária – JÁVOR Anna (szerk.) 2008. *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon, 16–17. század*. Budapest.
- NÁDAI Pál 1927. Nyomatató-ereklyék között. *Magyar Grafika* 8/12, 424–425.
- NÁDAI Pál 1928. Az Universitas nyomdája. Nagyszombat – Buda – Pest. *Magyar Grafika* 9/1–2, 1–56.
- N. N. 1830. Magyar Hajdankor emlékeinek jeles gyűjteményét hazájának mély tisztelettel ajánlja Wfadasai] J(ankovich) Miklós]. *Tudományos Gyűjtemény* 14/8, 114–123.
- PODHRADCZYK József 1836. *Szent László királynak és a viselt dolgainak históriája*. Buda.
- REISZ T. Csaba (szerk.) 2023. *A nemzet levéltára. Fejezetek az Országos Levéltár történetéből*. Budapest.
- SINKÓ Katalin 1983. Kazinczy Ferenc és a műgyűjtés. *Ars Hungarica* 11, 269–276.
- SZENDE László 2011. A Magyar Nemzeti Múzeum főépületének viszontagságai Budapest 1944–1945-ös ostroma idején. In: Tóth Endre – Vida István (szerk.): *Corolla museologica Tibor Kovács dedicata*. Budapest, 505–522.
- VARJÚ Elemér (szerk.) 1932. *Tíz régi magyar arckép. Műlapok a Magyar Történeti Múzeum gyűjteményében őrzött régi rézmetszetű dúcokról. I. sorozat*. Budapest.
- VARJÚ Elemér (szerk.) 1934. *Húsz régi magyar csatakép. Műlapok a Magyar Történeti Múzeum gyűjteményében őrzött régi rézmetszetű dúcokról, II. sorozat*. Budapest.